

БІДНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ ЯК ІНДИКАТОР ЕФЕКТИВНОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Г.М. Юрчик

Національний університет водного господарства та природокористування,
g.m.urchik@nuwm.edu.ua

Бідність – одна з глобальних проблем, що стоїть перед світовою спільнотою. Спеціалісти Всесвітнього Банку визначають бідність не тільки як низький рівень доходів та споживання, але й низький рівень освіти, недостатнє харчування і погане здоров'я. Тобто, поняття бідності поширюється і на неякісні умови людського існування у всіх проявах. Бідність формує серйозну загрозу соціальній безпеці країни, адже незаможне та бідне населення, маючи низький рівень життя, відчуває тривогу, невпевненість та незадоволення внаслідок нездійснення очікувань та надій щодо результатів соціальних реформ. З огляду на це, рівень бідності населення можна розглядати як один із важливих індикаторів ефективності соціальної політики держави.

Проблему бідності в Україні, зокрема її вимірювання та специфічні ознаки, особливості прояву та наслідки, а також важелі подолання, досліджували такі вітчизняні вчені, як: О. Кириленко, Т. Кізіма, А. Колот, Н. Кравчук, Е. Лібанова, Б. Малиняк, С. Полякова, О. Палій, А. Ревенко, А. Реут, В. Скуратівський, Н. Ткачук, Л. Черенько та ін. Однак слід зазначити, що єдиного методологічного підходу до оцінки бідності так і не було напрацьовано. Саме тому існує необхідність у порівняльному аналізі існуючих методологічних підходів оцінки бідності, виявленні їх переваг та недоліків, а також визначенні перспектив їх використання при оцінюванні ефективності соціальної політики.

Узагальнюючим показником-дестимулятором, який відображає ефективність соціальної політики, є рівень бідності населення. Аналіз рівня бідності свідчить, що протягом 2015-2018 рр. його значення, розраховане за різними методиками, суттєво відрізнялося (рис. 1). Так, найнижчий рівень бідності спостерігався за абсолютним критерієм, в якості якого був обраний законодавчо встановлений прожитковий мінімум (ПМ), а також критерій ООН. Очевидно, що на сьогоднішній день оцінювання масштабів бідності за офіційним ПМ не відображає реального стану справ, оскільки його рівень абсолютно не відповідає мінімальним стандартам життя (це власне визнає і Міністерство соціальної політики, яке паралельно визначає і так званий фактичний ПМ [0]).

Рівень бідності за відносним критерієм (75% медіанних сукупних витрат) протягом ряду років залишається практично незмінним. Адже, навіть в умовах суттєвого зростання доходів та витрат населення, структура їх розподілу поміж населення залишається практично незмінною. Тому рівень бідності за відносним критерієм, хоча і має певне аналітичне значення, однак в дійсності частку бідного населення відображає не до кінця об'єктивно. Щодо рівня бідності визначеним за так званим фактичним ПМ, то він демонструє різке зниження (протягом 2016-2018 рр. практично вдвічі) та є найвищим поміж усіх інших показників. Таке різке зниження масштабів бідності за вказаним критерієм мало б свідчити про суттєве зростання ефективності соціальної політики, що викликає серйозні сумніви з огляду на значні міграційні втрати.

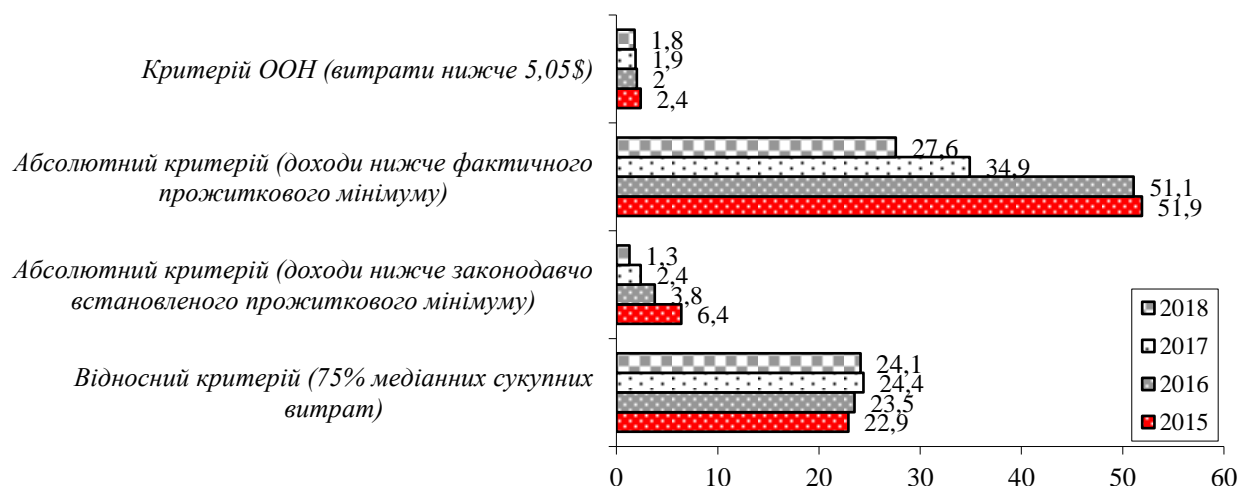

Рисунок 1. – Рівень бідності в Україні, 2015-2018 рр.

Джерело: побудовано автором за аналітичними матеріалами Міністерства соціальної політики.

Дослідження фактичного ПМ в Україні (табл.) дає право стверджувати, що його динаміку протягом 2015-2018 рр. не можна охарактеризувати однозначно.

Таблиця – Зміна фактичного прожиткового мінімуму як критерію для визначення рівня бідності в Україні

Показники	2015	2016	2017	2018
Фактичний прожитковий мінімум, грн.	2493	2642	2941	3263
приріст, % до поп. року	-	5,9	11,32	10,95
% до прожиткового мінімуму	212,0	190,3	183,4	187,0
% до мінімальної заробітної плати	180,9	165,1	91,9	78,2
Приріст індексу споживчих цін, %	12,1	48,7	14,4	10,9

Джерело: розраховано та побудовано авторами на основі [1].

Протягом 2015-2018 рр. фактичний ПМ практично вдвічі перевищував його законодавчо визначений рівень. По відношенню до мінімальної заробітної плати (МЗП) фактичний ПМ з 2017р. є на 8-12% меншим, що обумовлено суттєвим зростанням МЗП. У 2016 р. при збільшенні фактичного ПМ, хоча і були збережені його структурні співвідношення з МЗП та офіційним ПМ, однак він збільшився лише на 5,9%, в той час як приріст індексу споживчих цін у 2016 р. склав 48,7% порівняно з попереднім роком. Це свідчить, що темпи зростання фактичного ПМ у 2016 р. абсолютно не відповідали темпам зростання цін, тобто мало місце «штучне» його заниження. В подальшому зростання фактичного ПМ, хоча і відповідало темпам інфляції, однак з урахуванням його заниження у 2016р., все ж можна стверджувати, що його рівень протягом 2016-2018рр. є суттєво нижчим ніж мав би бути. З огляду на це, хоча рівень бідності визначений на основі фактичного ПМ і має найвищий поміж інших методик рівень об'єктивності, все ж і він не зовсім точно відображає реальні масштаби бідності в Україні. В таких умовах в певній мірі доповненням до статистичного оцінювання масштабів бідності може бути суб'єктивний підхід, що передбачає опитування населення. Відповідно до вибіркового опитувань щодо самооцінювання рівня своїх доходів частка населення, яке віднесло себе до бідних протягом 2015-2017 рр., варіювала від 70,7 до 74,0% (рис. 2). Безумовно, такі масштаби бідності є дуже значними та явно завищеними, адже серед населення є значна частка тих, хто має необґрунтовано завищені вимоги до мінімально прийнятних стандартів життя. З огляду на це, авторська позиція полягає в тому, що для визначення рівня бідності за суб'єктивним критерієм варто від частки тих, хто вважає себе бідним, вилучити ту частку населення, яке при опитуванні відповідальність за власний матеріальний добробут покладає повністю або переважно на державу. Отриманий таким чином скорегований рівень бідності протягом 2015-2018 рр. варіював в межах від 43,9 до 52,4. З 2017р., хоча і намітилася тенденція до зниження рівня бідності, все ж він залишився досить значним (близько 45%).

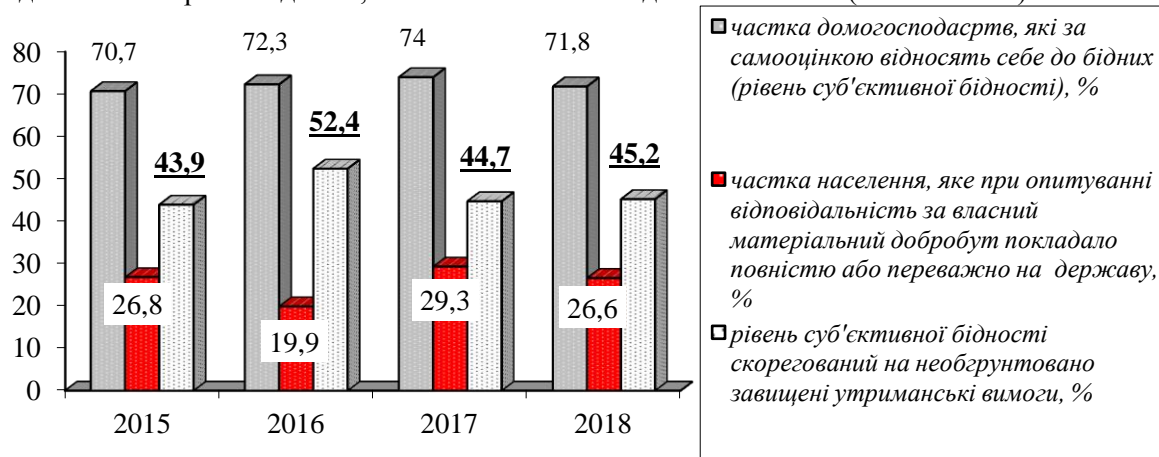

Рисунок 2. – Рівень суб'єктивної бідності в Україні

Джерело: розраховано та побудовано авторами на основі [0].

Безумовно, такий підхід до оцінювання рівня бідності можна піддати серйозній критиці. Однак, поміж існуючих критеріїв для визначення рівня бідності, він є більш обґрунтованим та реальним.

Загалом, можна констатувати, що ефективність соціальної політики за скорегованим рівнем бідності, хоча і демонструє незначне підвищення, однак залишається низькою

Список використаних джерел:

1. Інформація щодо фактичного розміру прожиткового мінімуму Відкриті дані / Моніторинг / Міністерство соціальної політики. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Pokazniki-socialnoi-sferi.html>
2. Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів (за даними вибіркового опитування домогосподарств у січні 2018 року). Статистичний збірник. Офіційний сайт Державної служби статистики України - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>